

Jaap P. de Jong (zie bovenste foto) is vice-voorzitter van het partijbestuur van de PPR en Jack A. Verduijn Lunel is lid van dat bestuur en voorzitter van de PSP/CPN/PPR-fractie in Den Haag.

PPR, Samen Verder! RODE POLITIEK

De armoede in de derde wereld en de milieuproblematiek bij ons hebben één en dezelfde oorzaak: het vrije, op winst gerichte productie- en handelssysteem.'

'De enige mogelijkheid tot werkelijke verbetering in de situatie van de uitbuiting, de armoede, de milieubedreiging, de konsumptieroes, de arbeidsonvreugde is een taai volgehouden, konsekwent doorgezette democratisering van het economisch leven.'

Citaten uit 'Nu is het meest radicale nog niet goed genoeg', volgens ons nog altijd één van de beste PPR-stukken, geschreven door Dolf Coppes in '72. In de PPR bestaat een bijna algemeen gedeelde opvatting over de partijgeschiedenis, die niet steunt op behoorlijk historisch onderzoek, maar gebaseerd is op elkaar en vooral de media napraten. Daarin wordt de grote verkiezingswinst in 1972 geheel toegeschreven aan het 'Bas-efekt.' Vanuit eigen ervaringen geloven wij dat het niet-dogmatische, maar wezijnslijk 'socialistische' denken van de PPR, zoals dat met name werd uitgedragen door Dolf Coppes, een tweede belangrijke faktor is geweest. En uiteindelijk voor de partij belangrijker omdat het voor velen de reden was actief lid te worden. Wij vinden dat Dolf, ook persoonlijk, recht heeft op de erkenning van het historisch belang van de wijze waarop hij dat denken in de PPR stem gaf.

Benadrukt dient te worden dat 'Nu is...' volledig paste in de grote onderstroom in het PPR-denken. In dit artikel proberen we aan te geven dat onze opvatting — de PPR moet streven naar nauwere samenwerking met PSP en CPN — in die konstante onderstroom past en er zelfs het meest logische gevolg van is. De redactie van Radikale Notities vroeg ons ook, het onderwerp groene partij/lijst te behandelen. Probleem is daarbij dat er nog steeds geen echte duidelijkheid, zowel partijpolitiek als inhoudelijk, bestaat over de ideeën achter de pleidooien voor de groene partij/lijst. Werd het groene initiatief door Bas de Gaay Fortman aanvankelijk gepresenteerd als een mogelijk *verzamelpunt* voor Links Nederland; steeds vaker benadrukken de initiatiefnemers dat het om iets totaal *nieuws* gaat, dat zelfs buiten de klassieke indeling Links-Rechts zou staan. In de publieke uitingen is kritiek en soms zelfs afkeer van 'links' merkbaar. Al in de interviews van november 1982 zei Bas weinig te verwachten van het progressief overleg tussen de partijen. In

zijn laatste boekje over 'de nieuwe vooruitgang' zegt hij dat de meest dringende politieke veranderingen niet meer links kunnen worden genoemd.

De oplossing wordt opnieuw gezocht in het toegeven aan de opvattingen van de kiezer uit het midden. Zo noemde Bas in De Volkskrant van 3 nov. 1982 de meerderjarigheid bij 16 jaar als een punt waarmee je velen van je vervreemd. Zijn vraag was of je dat ervoor over moest hebben. Bovendien zouden we, volgens Wouter van Dieren, een aantal linkse taboes, zoals het praten over maximale bevolkingsaantallen, moeten laten varen. Onze vraag en zorg is waar je eindigt wanneer je je begint aan te passen aan de gezonde opvattingen van meerderheden in de publieke opinie

Ondertussen hebben wij stukken onder ogen gehad waaruit blijkt dat aanhangers van het initiatief-De Gaay Fortman vinden dat een aparte groene partij-organisatie nodig is, die noch mag leunen tegen, noch de erfgenaam mag zijn van bestaande stromingen, dus ook niet van de PPR. Als dat de partijpolitieke keuze is dan hebben de initiatiefnemers zelf al aangetoond dat hun initiatief een breuk is met de PPR-geschiedenis.

Wat het ekologisch denken inhoudelijk voorstelt blijft eveneens onduidelijk. Wat we horen is dat het een nieuwe en noodzakelijke kijk op alle aspecten van de samenleving is; dat het breder en omvattender is dan de 'gewone' politiek; dat het een stap vooruit is en juist geen versmalling van het politiek programma. Maar de uitwerking van de visie blijft vaag, veel verder dan de geloofsbelijdenissen zijn we nog niet. Wel vernemen we dat de wereld in een ekologische crisis zou verkeren, waarvan de huidige sociaal-ekonomische crisis slechts een onderdeel is. Dat is wat ons betreft de wereld op zijn kop zetten. Het blijft onduidelijk waarom ecologie het overheersende probleem zou zijn. Bovendien kunnen feministen gewoon hetzelfde beweren voor het feminisme, en niet met minder recht omdat sexe-tegenstellingen nog lang niet opgelost zullen zijn als de ekonomische macht is gedemokratiseerd. Dan zou links afkalven door aparte ekologische en feministische partijen.

De meest wezenlijke functie van een politieke partij is dat zij probeert te komen tot een omvattende maatschappijvisie en vandaaruit komt tot afwegingen, stellen van prioriteiten, maatschappelijke keuzen en bondgenootschappen. Wie die functie verlaat, door één problematiek als uitgangspunt te kiezen en van daaruit de rest van de wereld te bekijken, tast het wezen van een politieke partij aan en degradeert de politiek.

Wij komen vanuit onze maatschappij-analyse tot de opvatting dat de sociaal-ekonomische tegenstellingen de meest bepalende maatschappelijke verhoudingen zijn; dat daarnaast en daarboven politieke en ideologische verschillen en tegenstellingen een eigen rol vervullen. Dat is inhoudelijk een 'socialistische' opvatting, die echter korrektie en aanvulling behoeft. Zowel het ekologisme als het feminisme zijn daarbij onmisbaar, maar kunnen nooit overheersend worden.

De PPR heeft feitelijk altijd op onze standpunten gestaan, maar het nooit 'socialisme' willen noemen. Dat hoeft zij van ons ook niet, maar wij willen deze lijn inhoudelijk niet verlaten.

Het partijbestuur vroeg in haar nota 'PPR, hoe verder?' voorstanders van een bepaalde optie hun ideeën met méér te onderbouwen dan met vage manifesten, gevoelens en eigen ervaringen. Daarop aansluitend willen wij onze keuze voor de linkse samenwerking van PPR, PSP en CPN als logische volgende stap in de PPR-ontwikkeling, verder onderbouwen.

Daartoe willen wij allereerst een overzicht geven van de ontwikkeling van de samenwerking tussen PPR en andere progressieve partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen. Vervolgens willen wij op een klein aantal punten de laatste landelijke verkiezingsprogramma's met elkaar vergelijken. Dan zullen we nagaan hoe de kiezers van progressieve partijen denken over een aantal zaken.

Daarbij zullen we teruggrijpen op de nationale verkiezingsonderzoeken vanaf 1971. Voor het meest recente 'Nationale Kiezersonderzoek 1981' hebben wij met behulp van de komputerbestanden zelf een verdere analyse gemaakt. Overigens moeten al deze onderzoeksresultaten met enige gevoel voor relativering worden gebruikt — zij geven niet meer dan trends aan.

Dat er in '82 op vrij brede schaal door CPN, PPR en PSP gezamenlijk werd deelgenomen aan de gemeenteraadsverkiezingen is vrijwel niemand ontgaan. De werkelijke omvang is echter nog veel groter dan zelfs wij dachten. In Tabel I is aangegeven aan welke combinaties de PPR heeft deelgenomen. Deze combinaties hebben wij onderverdeeld in drie groepen, uitgaande van de bekende links-rechtsschaal. 'ROZE' noemen wij verder de vormen van samenwerking van PPR met PvdA en/of D'66. Onder 'ROOD' vatten we alle samenwerkingen van PPR met PSP en/of CPN. 'BLAUW' gebruiken wij voor de onafhankelijke deelname van de PPR, combinaties met PSP én PvdA/D'66, en samenwerking met plaatselijke progressieve groeperingen. De EVP is nog moeilijk in te schalen, het leek ons de minste discussie op te leveren wanneer we de EVP op een zelfde plaats zetten als de PPR. Dan heeft de EVP geen eigen invloed op onze indeling in groepen.

Tabel I

Deelname PPR aan gemeenteraadsverkiezingen 1982, gegroepeerd naar politieke kleur.

'ROZE'		
Combinatie	N	%
PPR/PvdA	35	16,7
PPR/D'66	6	2,9
PPR/D'66/PvdA	3	1,4
PPR/EVP/PvdA	1	0,5
TOTAAL (209 = 100%)	45	21,5
'BLAUW'		
Combinatie	N	%
PPR	50	23,9
PPR/PSP/PvdA	6	2,9
PPR/EVP	6	2,9
PPR/D'66/PSP/PvdA	2	0,9
PPR/CPN/PSP/PvdA	1	0,5
	65	31,1
'ROOD'		
Combinatie	N	%
PPR/PSP	49	23,4
PPR/CPN/PSP	40	19,1
PPR/EVP/PSP	7	3,3
PPR/CPN	3	1,4
	99	47,4

Gebaseerd op cijfers door Ben Baks opgesteld aan de hand van gegevens verstrekt door PPR-en PSP-partijburo's.

Bijna de helft van het totaal aantal deelnamen van de PPR is dus 'rood'. Een op de vijf deelnamen is er één met CPN en PSP, zelfs meer dan de samenwerkingen met de PvdA.

Veel interessanter is de ontwikkeling van de samenwerkingsvormen, waarvan Tabel II een beeld geeft. Hiervoor zijn de uitslagen gebruikt van de gemeenten die op 1 januari 1982 meer dan 20.000 inwoners hadden. Voor deze gemeenten hebben we de deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen vanaf 1970, het eerste jaar dat de PPR deelnam, nagegaan. Ook hier hebben we de resultaten samengebracht in de groepen 'roze', 'blauw' en 'rood'. Bij 'blauw' is tussen haakjes aangegeven het aantal afzonderlijke deelnamen van de PPR. De gegevens zijn naar provincie uitgewerkt. Van de laatste verkiezingen waren niet alle gegevens beschikbaar.

Overduidelijk is de groei naar 'rode' samenwerking, die zich bovendien steeds verder over het land verspreidde. In 1982 vond zij voor het eerst in alle provincies plaats. Even opvallend is de afname van 'roze' samenwerkingen. Extra aandacht verdient de ontwikkeling in Noord-Brabant en Limburg, die in 1970 nog meer dan de helft bijdroegen. Ook uit andere gegevens bleek ons dat de eerste deelname van de PvdA veelal plaats vond onder de vlag van een progressieve combinatie, terwijl men daarna onder de eigen PvdA-naam optrad. Je zou dit als een penetratiestrategie kunnen beschouwen. Het aandeel van de 'blauwe' deelnamen schommelt tot en met '78 rond twee/derde. De ontwikkeling daarbinnen van de zelfstandige deelnamen wijkt af. In '70 één/derde van het totaal, in '74 en '78 meer dan de helft, in '82 terug naar één/derde. Er is dus sprake van een verschuiving van roze, via blauw naar rood. Opvallend is verder dat in 1982 het totaal aantal PPR-deelnamen (over een kleiner aantal gemeenten) het aantal van het topjaar 1974 met één benadert. Dit komt geheel op rekening van de 'rode' samenwerkingen.

In Tabel III is de ontwikkeling nog eens op een andere wijze uitgedrukt. Hierin hebben wij geteld hoe vaak de PPR samenwerkte met elk der andere progressieve partijen in alle voorkomende combinaties.

Er is sprake van een gestaag afnemend aantal samenwerkingen met de PvdA. Met D'66 werd alleen in het voor haar slechte jaar 1974 op grotere schaal samengewerkt. Het aantal samenwerkingen met de PSP is konstant hoog — al in 1974 passeerde de PSP de PvdA in aantal. De CPN stijgt in 1982 vanuit het niets naar de positie van *tweede* samenwerkingspartner. Dat overigens, zoals vaak beweerd, de PSP zo weinig bereid zou zijn tot konsessies en samenwerking werd in onze gegevens nergens bevestigd. In 1982 is de PSP veruit de actiefste partij in samenwerking bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Onze stelling is steeds dat de werkelijke ontwikkelingen plaatsvinden aan de basis, waar actiecentra, afdelingen en distrikten tot samenwerkingen besluiten die verder gaan dan de landelijke partijtoppen in staat zijn tot stand te brengen. Die ontwikkeling hebben we met bovenstaande cijfers heel duidelijk in kaart gebracht. Wat ons betreft is het dus de hoogste tijd dat de landelijke partij konklusies trekken uit deze ont-

RADIKALE NOTITIES 1983 / NR.1 / PAGINA 11

Tabel II

Deelname PPR aan gemeenteraadsverkiezingen vanaf 1970, gegroepeerd naar politieke kleur en provincie.

PROVINCIE:	Aantal gemeenten ¹	'ROZE'				'BLAUW'				'ROOD'				TOTAAL			
		70	74	78	82	70	74	78	82	70	74	78	82	70	74	78	82
Groningen	6	--	2	1	--	1 (1)	4 (1)	4 (2)	3 (1)	--	--	--	1	1	6	5	4
Friesland	9	2	1	--	--	2 (--)	7 (2)	6 (4)	3 (3)	--	--	--	4	4	8	6	7
Drenthe	4	--	--	--	--	2 (--)	3 (3)	3 (3)	1 (1)	--	--	--	2	2	3	3	3
Overijssel	16 (13)	--	2	2	1	5 (2)	7 (6)	5 (4)	5 (4)	--	4	3	5	5	13	10	11
Gelderland	24 (19)	3	1	1	4	6 (1)	12(10)	8 (6)	4 (2)	--	1	3	7	9	14	12	15
Utrecht	10 ²	2	2	1	2	5 (1)	4 (3)	4 (3)	2 (1)	--	2	2	5	7	8	7	9
Noord-Hol.	22	2	1	--	1	8 (6)	15(10)	9 (7)	6 (6)	2	4	10	12	12	20	19	19
Zuid-Hol.	32	2	6	3	1	14(11)	13(11)	16(15)	7 (6)	2	2	3	14	18	21	22	22
Zeeland	4	1	2	1	--	1 (1)	2 (2)	3 (3)	1 (1)	--	--	--	3	2	4	4	4
Noord-Brab.	23 (20)	10	3	2	1	5 (3)	12 (8)	6 (6)	8 (7)	--	--	1	6	15	15	9	15
Limburg	13	5	1	2	2	3 (3)	9 (7)	6 (5)	4 (4)	--	--	2	5	8	10	10	11
Z. IJ. Polders	3 ³	--	--	1	1	2 (--)	2 (--)	1 (1)	1 (1)	--	--	--	1	2	2	2	3
Totaal ⁴	166(155)	27	21	14	13	54(29)	90(63)	71(59)	45(37)	4	13	24	65	85	124	109	123
%		31,8	16,9	12,8	10,6	63,5(34,1)	72,6(50,8)	65,1(54,1)	36,6(30,1)	4,7	10,4	22,0	52,8	100	99,9	99,9	100

1. Voor 1982 stonden niet alle uitslagen ter beschikking, tussen haakjes staan de afwijkende aantallen.

Wanneer er vanwege gemeentelijke herindelingen op de landelijke datum geen verkiezingen werden gehouden, maar binnen een jaar ervoor of erna dan zijn deze verkiezingen meegeteld.

Er is een aantal samenwerkingen niet meegeteld waarvan de preciese samenstelling niet vast te stellen was. (70: 5; 74: 16; 78: 15; 82: 7). Er is genoeg reden om aan te nemen dat deze samenwerkingen geheel passen in het totale beeld.

2. In 1970 was dit aantal 9, vanaf 1974 werd de nieuw gevormde gemeente Nieuwegein meegeteld.

3. In 1970 en 1974 was dit aantal 2, vanaf 1978 werd Almere meegeteld.

In de meeste gevallen gaat het hier overigens om verkiezingen voor adviesraden i.p.v. gemeenteraden.

4. Totaal was in 1970: 164, in 1974: 165.

Tabel III

Samenwerking PPR met andere progressieve partijen, afzonderlijk geteld.

PPR met:	70	74	78	82
PvdA	45	24	17	13
D'66	11	30	12	2
PSP	28	35	33	66
CPN	--	--	--	29
EVP	--	--	--	5
Plaats.	1	5	3	2
PPR alleen	29	63	59	37

wikkelingen en overgaan tot nauwere samenwerking. Eens te meer omdat de samenwerking tussen PSP, PPR en CPN zich nog steeds verspreidt. Wij kregen van meer kanten berichten dat ook in raden en staten waar de linkse partijen op afzonderlijke lijsten gekozen zijn, men ondertussen is overgegaan tot gestructureerde vormen van samenwerking tussen fracties

De ontwikkeling naar samenwerking met CPN en PSP is overtuigend en valt niet meer te ontkennen. Wij willen toegeven dat er een aantal factoren is, zoals hogere kiesdrempels en minder inhoudelijke verschillen, waardoor deze samenwerking op gemeentenivo gemakkelijker is. Die factoren tellen echter bij de aanstaande Europese Verkiezingen even hard mee.

De programma's van de vijf 'progressieve' partijen hebben we vergeleken op vijf onderwerpen, die ook voorkwamen in het 'Nationaal Kiezersonderzoek 1981'. Dat gaf de mogelijkheid de programma's en de opvattingen van kiezers te vergelijken. De omvang van het punt *milieuverontreiniging* is in het CPN-programma kleiner dan bij PPR en PSP. Het CPN-programma, dat minder uitgewerkt is, geeft wel een hoge prioriteit aan de bescherming van het milieu. PSP en PPR gaan in hun algemene doelstellingen verder dan alle andere partijen. Met PvdA en D'66 bestaat overeenstemming in een groot aantal konkrete zaken, maar in de algemene uitgangspunten gaan CPN, PSP en PPR verder.

Er zijn ten aanzien van *abortus* geen programmatische verschillen tussen de vijf partijen. De programma's van PSP, CPN en PPR stemmen overeen waar het om *kernenergie* gaat: geen gebruik van kernenergie, sluiting van de centrales, stopzetting van (internationale) projecten. Hoewel PvdA en D'66 grote overeenkomst vertonen in hun programma's houden deze partijen duidelijk meer slagen om de arm.

De PPR en PSP spreken zich nadrukkelijker uit voor *inkomensnivellering* dan de CPN. Beide kiezen voor handhaving tot modaal en stellen een bovengrens voor; de CPN wil de lage en middeninkomens handhaven. De PvdA gaat niet verder dan de handhaving van de minima, maar kiest wel voor een maximuminkomen. D'66 streeft slechts naar koopkrachthandhaving voor de minima en stelt geen bovengrens.

PSP, CPN en PPR kiezen onomwonden voor het verwijderen van alle *kernwapens* en het afstoten van alle kerntaken, en willen dat Nederland de NAVO verlaat. PvdA en D'66 kiezen voor het doelbewust handhaven

van een aantal Nederlandse atoomtaken en een (voorwaardelijk) NATO-lidmaatschap.

Het is een greep, maar geen onbelangrijke. CPN, PPR en PSP staan op belangrijke punten dicht bij elkaar dan bij de andere progressieve partijen en vertolken de opvattingen van de buitenparlementaire bewegingen op deze punten beter.

Sinds 1971 vinden er bij landelijke verkiezingen Nationale Verkiezingsonderzoeken plaats. Hieruit willen wij een, niet geheel willekeurige, greep doen. In 1971 bleken de kiezers op de drie linkse partijen sterk overeenkomend te oordelen over het buitenlands beleid. Het regeringsbeleid werd van de kiezers op PvdA, CPN, PPR en PSP door respectievelijk 16, 23, 33 en 39% slecht gevonden. Terwijl in de totale steekproef 16% het oneens was met de uitspraak dat Nederland nauw moest samenwerken met de VS, waren die percentages voor PvdA en D'66 17 en 25, voor CPN, PPR en PSP 50, 44 en 42. Op het punt van het NATO-lidmaatschap lopen de scores uiteen. Van de PPR-kiezers wilden toen maar 21% uit die organisatie; van PvdA 15%, CPN 42% en PSP 71%. Ook bij beoordeling van de Nederlandse hulp aan ontwikkelingslanden zijn er onderlinge verschillen. Van PPR en PSP-kiezers wil rond de 60% verhogen, van de CPN slechts 28%, wat echter nog altijd meer is dan bij de PvdA-kiezers.

In 1972 werd gevraagd wat men het belangrijkste maatschappelijke probleem vond. Milieuvervuiling werd in het totaal door 20% genoemd. De PvdA-kiezers scoorden 22%, D'66-ers 27, PPR 31, PSP 35 en de CPN... 38%. Telt men de meest progressieve antwoordcategorieën in de vraag naar de zelf geschatte progressiviteit op, dan rekende van de PPR-kiezers 75% zich daartoe, van de PSP 71%, van CPN 64%, van PvdA 53%. Dat de PPR-kiezers hier kwamen tot de progressiefste eigen plaatsbepaling ondersteunt ons betoog aan het begin van dit artikel.

Tabel IV

Meest urgente problemen voor progressieve kiezers.

Probleem	totaal	D'66	PvdA	PPR	PSP	CPN
Werkloosheid	44,7	44,5	46,3	41,9	39,7	46,4
Kriminaliteit	11,1	7,4	9,0	8,1	6,4	5,4
Milieuvervuiling	9,0	13,7	10,0	24,2	20,5	10,7
Woningnood	20,5	19,1	24,0	24,2	28,2	23,2
Misbruik sociale voorzieningen	11,7	12,7	8,3	1,6	2,6	10,7
Ontduiking sociale lasten werkgevers	3,0	2,5	2,4	0	2,6	3,6
Totaal	1000	99,9	100	100	100	100
(N)	(2991)	(393)	(758)	(62)	(78)	(56)

Omdat 3/4 van alle respondenten de werkloosheid als meest urgente probleem opgaf, zijn ook de antwoorden op de vraag wat als tweede probleem werd gezien, verwerkt. Door het samenvoegen van deze twee tabellen werd het totaal aantal antwoorden ongeveer 2x het aantal respondenten. Als gevolg hiervan is de maximale score voor een probleem 50% van het aantal antwoorden.

Ook in het 'Nationaal Verkiezingsonderzoek 1981' werd gevraagd wat men het meest urgente punt vond dat de regering zou moeten aanpakken. Wij hebben de twee hoogste prioriteiten van alle respondenten opgeteld, waarna het beeld ontstond van Tabel IV.

Er bestaan tussen de kiezers op progressieve partijen dus wisselende overeenkomsten. Zo scoren CPN en PvdA hoger op werkloosheid, terwijl PPR en PSP relatief laag scoren. Op het punt milieuvervuiling scoren deze kiezers weer veel hoger dan de drie andere partijen. Voor de vier andere items uit onze programmavergelijking hebben we de meest progressieve scores van de progressieve kiezers samengebracht in Tabel V.

Tabel V

Percentuele scores progressieve kiezers op meest linkse standpunten voor 4 items.

Meest links bij item:	totaal	D'66	PvdA	PPR	PSP	CPN
De vrouw beslist bij abortus	48,7	61,8	68,9	80,0	80,0	85,7
Geen kerncentrales	46,2	52,4	65,7	86,7	87,5	89,3
Sterk voor inkomensnivell.	44,4	45,9	66,8	80,6	82,5	82,2
Sterk tegen kernwapens	31,6	43,0	46,9	75,0	82,5	75,0

Bij de issues 'abortus', 'kernenergie', en 'inkomensnivellering' hebben de respondenten in het verkiezingsonderzoek '81 zichzelf geplaatst op een 7-punts-schaal, waarmee de mate kon worden aangegeven waarin men een bepaald standpunt had. Voor wat betreft het item 'kernwapens' kregen de respondenten een viertal vragen te beantwoorden met elk vijf antwoord-kategorieën (van 'helemaal mee eens' tot 'helemaal mee oneens'). Deze antwoorden zijn (gewogen) samengebracht in één tabel met vijf categorieën.

Wij hebben alles teruggebracht tot drie categorieën, vooral vanwege het feit dat een duidelijk progressieve score eruit af te lezen diende te zijn. De meest progressieve scores hebben wij in deze tabel (met weglating van de twee andere categorieën) samengebracht.

Dit alles betekent natuurlijk dat er niet direkt uit is af te lezen welk percentage 'voor' of 'tegen' iets is, maar veel eerder welk percentage er 'sterk voor' of 'sterk tegen' is.

Op alle items blijkt een opmerkelijke overeenkomst tussen de kiezers op de drie linkse partijen. Zij wijken sterk af van het landelijk gemiddelde, terwijl ook het verschil met D'66- en PvdA-kiezers groot is. Bij de CPN-kiezers is opvallen dat zij nadrukkelijker dan het partijprogramma kiezen voor inkomensnivellering. Met eenzelfde werkwijze hebben wij de antwoorden op de eigen indeling op de links-rechtsschaal teruggebracht tot drie categorieën. Van de D'66-ers rekent een overtuigende meerderheid zich tot het politieke midden (81,6%). Bij de PvdA is het aantal dat zichzelf links vindt (49,6%) net iets groter dan het aantal dat zich tot het midden rekent (47,5%). Van PSP, CPN en PPR rekent rond de 20% zich tot het midden, van de eerste ruim 80% tot links, voor de PPR is dat 71%. Hoewel in dit onderzoek PPR-kiezers zichzelf wat minder links vinden dan zij volgens de andere resultaten zijn, blijkt ook op dit punt een sterke overeenkomst tussen de kiezers van de drie linkse partijen, zeker in de vergelijking met D'66 en PvdA. Bij alle uitslagen moet be-

dacht worden dat de aantallen 'linkse' kiezers klein waren in de steekproef.

Wel is in alle onderzoeken opvallend dat bij PPR en CPN grote verschillen bestaan onder de aanhang, omdat zowel op 'progressieve' als op 'konserватieve' standpunten wordt gescoord. De PSP-kiezers hebben steeds de meest konsekwente opvattingen. Ook voor ons was een aantal uitslagen zeer verrassend, met name de grote aandacht van CPN-kiezers in 1971 voor de milieuproblematiek. Wij denken duidelijk te hebben gemaakt dat er grote overeenkomsten bestonden in opvattingen tussen de kiezers op de drie linkse partijen. Dat gold met name bij punten die aanhangers van de groene partij zo belangrijk vinden. Zijn de inhoudelijke verschillen in opvattingen niet groot, de onderlinge verschillen zijn gedeeltelijk reëel waar men tot een andere prioriteitenafweging komt.

Het beleven van de verschillen tussen de partijen heeft dus andere oorzaken. Dit berust gedeeltelijk op een wederzijds, overleefd, beeld van elkaar. Gaat men tot samenwerking over dan is er daarvoor een inhoudelijke voedingsbodem onder de aanhang. De onderling beeldvorming zal veranderen door de ervaringen in de samenwerking, maar zal voor een gedeelte van de aanhang langer nawerken. Aan die groep zal dan extra aandacht moeten worden besteed. Ook om deze reden zijn we een voorstander van een niet al te snelle ontwikkeling van de samenwerking en vinden wij het ook niet nodig nu al te praten over de vorming van één partij of iets dergelijks. Verlies kan bij verkiezingssamenwerking niet uitgesloten worden, maar zal dan vooral liggen bij die groepen kiezers die inhoudelijk eigenlijk op de verkeerde partij stemden.

G

aan we terug in de PPR-geschiedenis, dan zien we dat steeds het idee van democratisering van met name de economische macht een bijzonder groot aksent kreeg, waaraan de vakbondsbanden niet helemaal vreemd waren. In oktober 1968 werden twee kernthema's aangewezen voor het opstellen van een radikaal program: de noodzaak om sociale tekorten in de samenleving aan te zuiveren, en het streven mensen op alle terreinen zeggenschap te geven. Wel kreeg de milieuproblematiek langzamerhand meer aandacht in de programmatische standpunten en inhoudelijke analyses. Maar ook het milieuprogramma, gepubliceerd in januari 1976, zei dat het milieubeleid onverbrekelijk deel moest uitmaken van een totaalbeleid. Daarom vond men toen dat het maken van een partijprogramma wezenlijk verschilde van het opzetten van een milieu-actiegroep. Voor een programma komt men tot een totaalbeleid waarbij afwegingen hebben plaatsgevonden, waarin slechts in een deel van de gevallen de milieuoverwegingen de doorslag zouden geven. Bijvoorbeeld zou het duurder maken van milieubelastende goederen sociaal onakseptabel zijn wanneer er nog inkomensverschillen bestaan. Het discussiestuk in voorbereiding op het Machtkongres uit dezelfde periode, stelde vast dat de centrale PPR-doelstellingen vrede, milieubeleid, welzijn, spreiding en democratisering van de macht niet realiseerbaar zouden zijn zonder de huidige economische orde fundamenteel te wijzigen.

Wij geloven dus dat wij ons baseren op de lange rode draad in de PPR-geschiedenis. Wij vinden dat we aannemelijk hebben gemaakt dat er sprake is van een naar elkaar toegroeien van de drie partijen aan de basis

en dat er een grote overeenstemming bestaat in programma en in opvattingen van de kiezers. Wij vinden dan ook dat een versterking van de samenwerking tussen PPR, PSP en CPN de enige logische konklusie is die uit de geschiedenis getrokken kan worden. Daarin zou de eigen inbreng van de PPR moeten bestaan uit het benadrukken van het belang van ekologische en libertaire standpunten. De Nederlandse situatie heeft in vergelijking met bijvoorbeeld Duitsland en België bovendien als winstpunt dat de meest milieugerichte partij, de PPR, daarin niet alleen staat en dat zij zelf de samenhang met andere maatschappelijke problemen voortdurend aangeeft.

Wij vinden dat het groene partij-initiatief van Bas cs niet beschouwd kan worden als een stap terug in de ontwikkeling van de PPR, maar een breuk betekent met de geschiedenis van de PPR. Wij hebben het onprettige vermoeden dat wij niet anders meer willen.

Wij willen eindigen op dezelfde wijze waarop we begonnen zijn, met een citaat, omdat het meest radikale nog altijd niet goed genoeg is.

'Het kan zijn dat de dreigingen van de milieu-rampen ons in de kaart spelen bij het proces van bewustwording. Als het ons tenminste lukt om aan te tonen dat de milieurampen uitloeisels zijn van hetzelfde mechanisme van vrije economische expansie (...) Temidden van de zeer grote urgentie rondom deze dreiging zullen we moeten blijven wijzen op de eigenlijke, de ware reden waarom wij zelfs niet meer samen konden beschikken over onze eigen boden, ons eigen water, onze eigen lucht, onze eigen natuur.'

Jaap P. de Jong
Jack A. Verduyn Lunel.